

Mikrobiologický ústav LF MU a FN u sv. Anny v Brně

Miroslav Votava

PATOGENITA A VIRULENCE

Přednáška pro II. r. VL 26.2.2015

Patogenita (choroboplodnost)

= schopnost mikroba poškozovat
a vyvolat onemocnění

× infekciozita = schopnost vyvolat infekci

→ infekce = širší termín než onemocnění

Při onemocnění jsou chorobné příznaky
(infekce je manifestní)

Infekce ale může probíhat bez příznaků
(inaparentní infekce)

Kromě infekcí mohou mikroby vyvolávat
i otravy z potravin

Infekce (nákaza)

Definice infekce není snadná

Infekce = stav, kdy původce nákazy čili etiologické agens infekce pronikne do organismu a množí se v něm, případně se usadí na tělesných površích a nepříznivě na nich působí

× **Kolonizace** = osídlení povrchu těla mikroblem nepatogenním (případně i patogenem, který tam ale nevyvolává chorobné příznaky)

Historie nauky o infekcích – I

Leviticus (III. kniha Mojžíšova) – zákaz vepřového

Karanténa (40 dnů, termín ze středověku) – mor

Fracastoro (1485-1553): „De contagione“

1676 van Leeuwenhoek – první pozoroval bakterie

1838 Schönlein – plíseň v kšticí při favu

1850 Davaine – bakterie u ovcí s anthraxem

1857 Pasteur – mikroby → kazí víno a pivo

1865 Villemin – mikroskopicky: bakterie u tbc

1869 Pasteur – parazité u bource morušového

1876 Lister – antiseptika → „velké“ operace

1876 Robert Koch a Louis Pasteur – anthrax

Historie nauky o infekcích – II

Hippokratova fyziologická téze:

Choroba (každá, tedy i infekční) = důsledek jistých nedostatků organismu

Pasteurova a Kochova mikrobiální antitéze:

Příčinou infekční choroby je mikrob

Ekologická syntéza:

= syntéza fyziologické téze a mikrobiální antitéze → za vznik infekční choroby odpovídají: mikrob, hostitel a prostředí

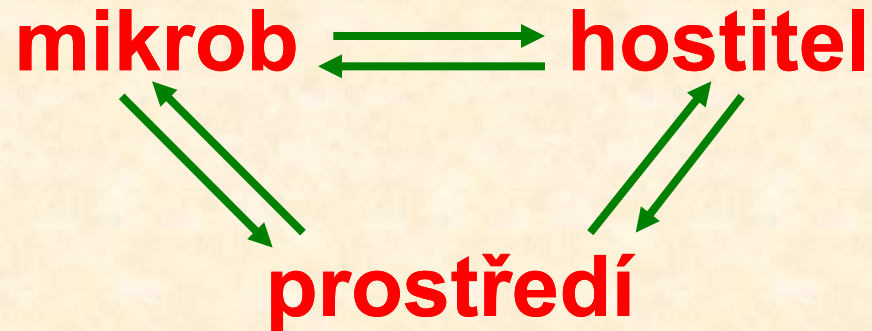
Kochovy postuláty

Určitý mikrob je etiologickým agens, pokud

- 1. je přítomen ve všech případech choroby a jeho rozložení v těle odpovídá pozorovaným poškozením;**
- 2. je z hostitele vypěstován a v čisté kultuře udržován po několik generací;**
- 3. takto vypěstovaným mikrobem lze napodobit onemocnění na jiném hostiteli;**
- 4. je opět izolován z pokusně infikovaného hostitele.**

Vztah mikrob × hostitel

Je dynamický a je ovlivňován prostředím:

Onemocnění není pravidlem – pro mikroba
bývá výhodnější pokojné soužití

Přesto se hostitel mikroba snaží zbavit –
zničit, odstranit nebo aspoň lokalizovat

Patogenita – vlastnost druhová

Patogenita se týká druhu – závisí jak na druhu mikroba, tak na druhu hostitele

Určitý druh mikroba je patogenní pro určitý druh hostitele, pro jiný druh může být nepatogenní

Určitý druh hostitele je vůči určitému druhu mikroba vnímavý, vůči jinému druhu mikroba může být rezistentní – může mu odolávat

Patogeny primární a oportunní

Patogeny primární (obligátní) → onemocnění i u jinak zdravých jedinců: hlavně **původci klasických nákaz** (záškrť, břišní tyf, mor, kapavka, tetanus, chřipka, spalničky atd.)

Patogeny oportunní (fakultativní) → nemoc vzniká jen za jistých podmínek či při jisté dispozici; obvykle jde o **příslušníky normální flóry**; ti vyvolají nemoc jen tehdy,

- když se dostanou **na jiné místo** těla nebo
- když se **sníží obranyschopnost** jedince

Patogenita přirozená a experimentální – příklady

Mikroby přirozeně patogenní pro člověka i zvířata:

Staph. aureus, Francisella tularensis, Clostridium botulinum, v. vztekliny, v. klíšťové encefalitidy

Mikroby patogenní pro zvíře jen v pokusu:

Bacillus anthracis, Streptococcus pneumoniae, Clostridium tetani – myš

Mycobacterium tuberculosis, rickettsie – morče

Treponema pallidum, v. herpes simplex – králík

Mikroby patogenní pouze pro člověka:

Neisseria gonorrhoeae, Haemophilus ducreyi

Mikroby pro člověka nepatogenní:

naprostá většina půdních a vodních mikrobů

Oportunní patogeny – I

Typický oportunní patogen:

Escherichia coli

Součást normální flóry tlustého střeva (ale <1 %)

Mimo střevo = patogen

- cystitidy, pyelonefritidy, urosepse
- cholecystitidy, peritonitidy
- infekce ran

Při snížené obranyschopnosti (např. novorozenci):

- meningitidy
- průjmy (EPEC – serotypy O55, O111 aj.)

Oportunní patogeny – II

Jiný oportunní patogen:

Staphylococcus epidermidis

Součást normální flóry pokožky a sliznic

Mimo pokožku a sliznice = patogen

- infekce ran (i operačních: sternum, oko)
- cystitidy

Při snížené obranyschopnosti:

- především infekce krevního řečiště u osob s i.v. katétry, implantáty aj. pomůckami
- sepse u nedonošených novorozenců a u neutropenií

Virulence

Virulence = stupeň (míra) patogenity

Virulence = vlastnost určitého kmene – patogenní druh může mít kmény vysoce virulentní i téměř avirulentní

Ukazatel virulence kmene: schopnost usmrcovat

LD₅₀ = 50% letální dávka (= množství mikroba, které usmrtí přesně 1/2 pokusných zvířat)

Zesílení virulence: opakovanými pasážemi kmene (vysoce virulentní kmény z pitevniho materiálu)

Atenuace = umělé oslabení virulence (atenuované kmény slouží k přípravě očkovacích látek neboli vakcin)

Atenuace – příklad

BCG-vakcína proti tbc (bacille Calmette-Guérin)

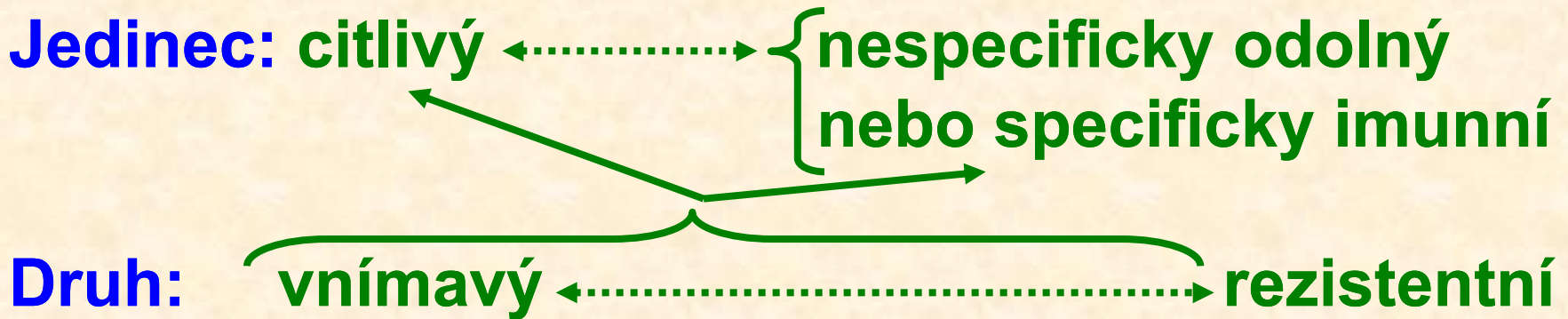
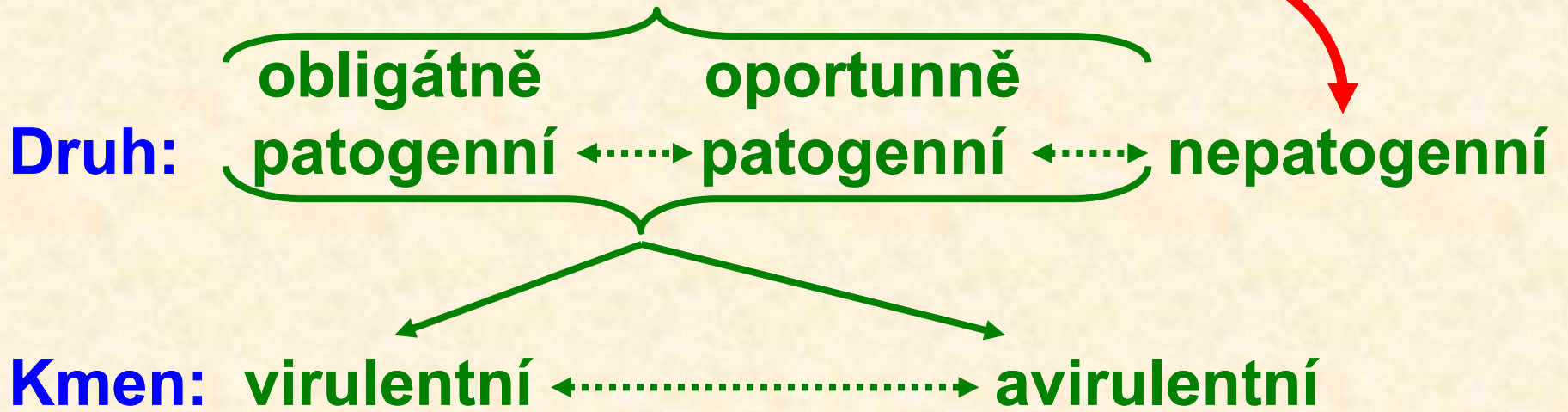
Výchozí kmen: *Mycobacterium bovis* – je méně patogenní pro člověka než *Mycob. tuberculosis*

Vybraný kmen 12 let trápili na bramboru se žlučí, až ztratil většinu své virulence (je téměř avirulentní)

U normálního novorozence BCG vyvolala infekční proces jen v místě podání (v pokožce), případně v regionální mízní uzlině

Velmi vzácně – u novorozence imunodeficitního – může vyvolat generalizovanou infekci. Proto se přestalo s automatickým očkováním všech novorozenců, očkují se jen vybraní (např. z tbc rodin)

MIKROB

HOSTITEL

Tři složky patogenity a virulence

1. Kontagiozita (nakažlivost) – schopnost přenášet se mezi hostiteli
2. Invazivita – schopnost
vstoupit do hostitele
množit se v něm
šířit se jím } = { schopnost
překonávat
obranu
3. Toxicita – schopnost poškozovat hostitele

Kontagiozita – I

Závisí na

způsobu přenosu – zejm. na
způsobu ***vylučování***
množství vylučovaných mikrobů
vstupní bráně

tenacitě mikroba – na jeho odolnosti vůči
zevnímu prostředí

minimální infekční dávce – na počtu
mikrobů nutných k zahájení infekce

chování hostitele – zneužití obranných
reflexů

Kontagiozita – II

Způsob vylučování: nakažlivé jsou nejen respirační sekrety a průjmová stolice, ale i **všechen ostatní biologický materiál**

břišní tyf – proč je *Salm. Typhi* pro okolí nebezpečnější v ledvinách než ve žlučníku? (→ moč stolice!)

Množství vylučovaných mikrobů: 10^2 virionů/1 nakaženou respirační epitelii → 10^9 virionů/ml sekretu

Vstupní brána: obecně sliznicemi proniká infekce snáz než pokožkou (laboratorní respir. infekce virem kl. encefalitidy: ✚)

Kontagiozita – III

Tenacita mikrobů (stabilita v prostředí)

Odolné: *spory* bakterií (*Bacillus anthracis*),
cysty prvoků (*Giardia lamblia*),
vajíčka helmintů (*Taenia saginata*)

Choulostivé mikroby spoléhají na:

přímý přenos (zejména pohlavním
stykem – gonokoky, treponemata)

biologické vektory (klíšťata, komáry –
borrelie, arboviry)

přenos vodou (leptospiry, shigely)

Kontagiozita – IV

Infekční dávka

vysoká: *V. cholerae*, salmonely – cca 10^8 buněk

obecně: vždy nutná u imunního jedince

nízká: shigely 10^2 buněk

gonokoky, *Mycob. tuberculosis* 10^1

Coxiella burnetii (Q-horečka) 10^0 (!)

Chování jedince

Zneužití obranných reflexů jako jsou kašel, kýčání, průjem

Cílená změna chování: *Toxoplasma gondii* – infikovaní potkani ztrácejí strach z koček (aby parazit mohl ve střevě kočky dokončit svůj životní cyklus)

Invazivita – vstup do hostitele

Nejčastěji skrze sliznice, méně často kůží

Někdy vstupu předchází **kolonizace** =
překonání konkurence komenzálů

Předpoklad úspěšného vstupu: schopnost

- **adherovat** (přilnout) na epitel pomocí adhezenčních faktorů (např. fimbrií)
- **penetrovat** (pronikat) epitelem pomocí
  - poranění
  - penetračních faktorů
  - vynucenou fagocytózou

Průnik do vnitřního prostředí – I

Poraněním

Trhlinkami v pokožce (*S. aureus*, *Str. pyogenes*, *B. anthracis*, *F. tularensis*, virus bradavic)

Trhlinkami ve sliznici (*T. pallidum*, HBV, HIV)

Pokousáním (v. vztekliny, *P. multocida*)

Bodnutím členovce (arboviry, borrelie, malarická plasmodia aj.)

Pomocí penetračních faktorů

Lecithinasa (*C. perfringens*): povrch. membrána

Hyaluronidasa (*S. pyogenes*): mezibuněčný tmel

Průnik do vnitřního prostředí – II

Vynucenou fagocytózou

Pomocí **invazinů** měnících buněčný skelet

Ipa (shigelly)

internalin (*L. monocytogenes*)

YadA (*Y. enterocolitica*)

Zvlněním povrchu (ruffling) epitelii

(salmonelly)

Zatím **neznámým** mechanismem

(legionelly, chlamydie)

Schopnost množit se *in vivo*

Intracelulární množení výhodnější – v buňce spousta živin, ochrana před imunitou
intracelulární parazité: mykobakteria, rickettsie, chlamydie, listerie, i salmonelly

Extracelulární množení – zvl. v plasmě vadí protibakteriální látky (komplement, lysozym, protilátky), ale především málo volného železa (laktoferin, transferin), k získání Fe si bakterie tvoří siderofory, hemolyziny
vysoká teplota (*M. leprae*, *M. haemophilum*)

Schopnost šířit se organismem

Infekce lokální (rýma, salmonelóza, kapavka)

Infekce systemové (chřipka, meningitida)

Infekce generalizované (spalničky, břišní tyf, výjimečně i infekce lokální a systemové)

Způsob šíření:

lymfou

krví

per continuitatem

podél nervů

(podrobněji v přednášce o patogenezi infekce)

Doporučená literatura

Paul de Kruif: Lovci mikrobů

Paul de Kruif: Bojovníci se smrtí

Alarich: Medicina v županu

Axel Munthe: Kniha o životě a smrti

Prosím o další příklady beletrie v souvislosti s medicínou vůbec a mikrobiologií zvláště. Tyto příklady, jakož i mikrobiologické vtipy a případné dotazy zasílejte na adresu mvotava@med.muni.cz

Děkuji, že jste mne sledovali